

Magyar anyanyelvű tanulók köztesnyelvi kérései lingua franca angol (ELF) kontextusban

Dombi Judit

Interlanguage requests of students with Hungarian as their mother tongue in English as lingua franca (ELF) context

Abstract

The study analyzes Hungarian EFL speakers' requests in English elicited through role-plays in interaction with international students in a setting where English is used as a lingua franca. The aims of the study are (1) to examine degree of directness and to find out if directness varies with increasing the imposition of requests; and (2) to find out about internal modifications employed by students to minimize the imposition. The study applies Blum-Kulka, House, and Kasper's (1989) speech act analysis framework. Results show that students tend to prefer indirect strategies in all request scenarios. This is manifested in the preference of conventionally indirect strategies (i.e. suggestory formula and query preparatory) and to some extent non-conventionally indirect strategies (mostly mild hints). Participants used more lexical modification, particularly the marker please and the downtoners possibly, just and maybe. Low- and high-imposition requests turned out to differ in many ways, out of which their manifestation through hedged performative direct strategy proved to be statistically significant.

Keywords: interlanguage pragmatics, speech act research, pragmatic competence, requests

Kulcsszavak: köztesnyelvi pragmatika, beszédaktus, pragmatikai kompetencia, kérés

Subject-Affiliation in New CEEOL: Language and Literature – Applied Linguistics – Sociolinguistics

Bevezetés

Az interkulturális és köztesnyelvi pragmatikai kutatások azt mutatják, hogy a második nyelven megvalósuló beszédaktusok még haladó nyelvtanulók számára is kihívást jelenthetnek (Bardovi-Harlig 1999; Nguyen 2013; Timpe 2013). A kultúrák közti eltérések és az anyanyelvi (L1) pragmatikai transzfer gyakran vezetnek kommunikációs nehézségekhez (Thomas 1983), és hozzájárulhatnak a beszélőről kialakított negatív benyomáshoz is (Blum-Kulka – Olshtain 1986; Koike 1989), mi-

vel a beszélgetésben résztvevők a pragmatikai hibákat és az ezek nyomán kialakult kellemetlen helyzeteket hajlamosak a nyelvtanuló személyiségének és neveltetésének, és nem nyelvi hibának tulajdonítani (Biesenbach-Lucas 2007). Kiemelten fontos tehát, hogy a nyelvtanulók elsajátítsanak egy bizonyos fokú pragmatikai tudatosságot, ami segítségükre lehet az interkulturális beszédhelyzetekben való *hatékony* és *megfelelő* (Spitzberg 1988) kommunikációban.

Beszédaktus-kutatások a köztesnyelvi pragmatikában

Az idegennyelv-oktatás egészen az 1980-as évektől megvalósuló „kommunikatív fordulatig” a nyelvtani struktúrák helyes használatát hangsúlyozta, következésképpen sokkal nagyobb szerepet kapott a nyelvi hibák javítása. A kommunikatív nyelvoktatás térnyerésével azonban a helyes nyelvhasználat és a pragmatikai tudatosság kialakítása egyre fontosabb szerepet kaptak. Leech (1983) és Thomas (1983) munkáiból kiindulva kétféle, egymástól néha nehezen elkülöníthető pragmatikai vétséget különböztetünk meg: pragmlingvisztikai és szociopragmatikai hibákat. Az előbbi során a beszélő nem megfelelően realizálja az illokúciós erőt, míg a másodikban nem méri fel a beszédhelyzetet helyesen, ezáltal nem sikerül megfelelnie a beszélőközösség szociokulturális elvárásainak (Thomas 1983; Riley 1989).

A köztesnyelvi beszédaktus-kutatások kiemelkedő figyelmet kaptak a kilencvenes évektől kezdődően. Ennek hátterében egy sokat idézett, korszakos jelentőségű, nagyszabású nemzetközi kutatás, a *Beszédaktus-megvalósulási mintázatok kultúrákőzi vizsgálata (Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns - CCSARP)* (Blum-Kulka – House – Kasper 1989) áll, mely a kérés és bocsánatkérés beszédaktusait vizsgálja nyolc nyelvben és öt köztesnyelvben. A projekt célja kettős volt: egyrészt a nyelvi viselkedés univerzáléit vizsgálta, másrészt felmérte a beszédaktus megvalósulásokban fellelhető kultúrákőzi, szociopragmatikai és köztesnyelvi különbségeket. A legkomolyabb, több későbbi kutatást is inspiráló eredmény a beszédaktus-megvalósulások taxonómiájának megalkotása volt, mely figyelembe veszi Searle (1975), Leech (1983) és Brown és Levinson (1987) elméleti munkáit, és empirikus adatok tükrében felállít egy keretrendszert, mely szerint a különböző nyelveken megvalósuló kérések elemezhetők.

2.1 A kérés beszédaktusa

A CCSARP szerint a kérések jellemzően az következő egységekből állnak: (1) megszólítás (address term), (2) fő cselekmény (head act) és (3) támogató lépések (supportive moves). A kérés kulcseleme a fő cselekmény, hiszen ez által realizálódik a kérés, akár önmagában is elegendő az illokúció közvetítéséhez (Blum-Kulka – Olshtain 1984, 200). A fő cselekmény direktségi fokát az határozza meg, hogy a beszélő illokúciós szándéka mennyire nyilvánvalóan következik a lokúcióból (Blum-Kulka et al. 1989, 278). Észereint megkülönböztetünk direkt kéréseket, melyek szintaktikailag is kérésként jelöltek: (1) származtatott mód, (2) explicit per-

formatívum, (3) beágyazott performatívum, (4) származtatott lokúció és (5) akarattnyilvánítás. A hagyományosan közvetett kérések közé sorolható a (6) javaslattevő formula és az (7) előkészítő stratégia, melyek az adott nyelven konvencionálissá rögzült indirekt, jellemzően a kontextuális előfeltételekre való rákérdezés révén megvalósult kérések (Blum-Kulka et al. 1989, 47). A harmadik csoportba az (8) erős és (9) gyenge célzások tartoznak, melyek esetében az illokúciós erő semmiképpen sem vezethető le a lokúcióból; szintén az előfeltételekre kérdezzünk, azonban az előző csoporttal ellentétben ebben az esetben nem konvencionálisan rögzült módon.¹

Searle (1975) érvelésében a kérés egy olyan direktívum, amely magában hordozza a visszautasítás lehetőségét. A kérés illokúciós ereje által a beszélő kifejezi azon szándékát, hogy a hallgató a beszélő számára valamit megtegyen, így Austin (1962) megközelítésében a végrehajtók közé sorolandó. Brown és Levinson szerint a kérési mintázatokat három szociokulturális változó határozza meg: (1) a társadalmi távolság, (2) a hatalmi viszonyok és (3) a szívességkérés nagyságára és nehézségére vonatkozó besorolás (imposition) (1987). Blum-Kulka, House és Kasper (1989) szerint a kérések természetükből adódóan, inherens módon arcfenyegető aktusok, amelyeket szükségszerű kompenzálni. A tolakodás mértéke, a kérés kirovó, kényszerítő ereje (Szili 2002) egyértelműen csökkenthető indirekt stratégia alkalmazásával, valamint az egyes stratégiákon belül a fő cselekmény szintaktikai és lexikai módosítókkal történő változtatásával is, de a fő cselekményen kívüli támogató lépések is ezt a célt szolgálják (Blum-Kulka – Olshtain 1984). A különböző modifikációk alkalmazása nem befolyásolja a kérés direktívumát, azonban az illokúciós erőt és ezáltal az arcfenyegetést is mérsékelhetik.

A CCSARP eredményeit felhasználó későbbi kutatások közös és konzisztens eredménye szerint, bár a kérések tipológiája univerzálisnak tűnik, preferált realizációjuk nyelvenként és kultúránként jelentős eltéréseket mutat. Hiába ismerik a nyelvtanulók azokat a beszédaktus-megvalósulási stratégiákat, amelyeket az anyanyelvi beszélők, mégis különbözhetnek abban, hogy milyen stratégiát használnak egy-egy beszédaktus során. A pragmatikai kompetencia magába kell, hogy foglalja a beszédaktus-megvalósulás szociokulturális különbségeinek ismeretét és az erre irányuló tudatosságot, hiszen ezáltal a nyelvtanulók pragmlingvisztikailag és szociopragmatikailag megfelelő kérési formulákat alkalmazhatnak.

2.2 A köztesnyelvi kérések jellemzői

Az elmúlt három évtizedben számos tanulmány alkalmazta a CCSARP eredményeit különböző anyanyelvű nyelvtanulók köztesnyelvi kéréseinek vizsgálatára (többek között: Aribi 2018; Burgucu-Tazegül, Han & Engin 2016; Chen 2006; Dombi 2019; Economidou-Kogetsidis 2011, 2015, 2018; Fukushima 1996; Halupka-Resetar 2014; Pan 2012; Šegedin-Borovina 2017; Várhegyi 2017).

A kutatások eredményeiből kirajzolódik néhány jellegzetes, az angol anyanyelvi mintától eltérő kérésmegvalósítási mintázat. Ezek közé sorolható a szintaktikai

¹ A kérési stratégiák magyar nyelvű terminusait Szili (2002) nyomán alkalmazom.

módosítók kevésbé kiterjedt használata (Bardovi-Harlig – Hartford 1993; Dombi 2019; Economidou-Kogetsidis 2008; Felix-Brasdefer 2012; Woodfield 2008), illetve bizonyos szintaktikai módosítók preferálása (Biesenbach-Lucas 2007; Sasaki 1998; Trosborg 1995; Woodfield 2008; Woodfield – Economidou-Kogetsidis 2010); az udvariasságjelölő („please”) túlzott használata (Dombi 2019; Hendriks 2008; Woodfield 2008), kevesebb stratégia használata (Ellis 1992; Hendriks 2008), verbozítás, amely az anyanyelvi beszélőkhöz képest sokkal több támogató lépés alkalmazásának eredménye (Blum-Kulka – Ohlstein 1986; House – Kasper 1987; Faerch – Kasper 1989), valamint az anyanyelvi beszélőktől eltérő fajtájú támogató lépések alkalmazása (Blum-Kulka – Ohlstein 1986; Economidou-Kogetsidis 2008; Faerch – Kasper 1989; Pan 2012; Otcu – Zeyrek 2008; Woodfield 2008; Woodfield – Economidou-Kogetsidis 2010).

Magyar kontextusban Várhegyi (2017) elemezte az angol szakos egyetemi hallgatók angol nyelvű kéréseit. Az adatgyűjtés diskurzuskiegészítő feladatokon keresztül történt (a beszédaktus-kutatások lehetséges adatgyűjtését bővebben a módszertani részben mutatom be). A kutatás szerint a hallgatók leggyakrabban használt kérési stratégiái a származtatott mód, a beágyazott performatívum és az előkészítő stratégia. Várhegyi érvelése szerint a hallgatók a negatív elsőnyelvi transzfer miatt használnak direkt stratégiákat kéréseik során (2017, 117). Az eredmények tükrében azonban elmondható, hogy az előkészítő stratégia a leggyakrabban alkalmazott kérési forma a résztvevők körében, melyet valóban egy direkt stratégia követ (származtatott mód), azonban ez sokkal kevesebb kérdésben valósult meg, ami arra mutat, hogy bár néhány résztvevő bizonyos kérési szituációkban az elsőnyelvi transzfer vélt eredményeképpen direkt stratégiát használ, a legtöbb kérdés mégis – az angol anyanyelvi normához hasonlóan – indirekt módon valósult meg.

Haladó angol nyelvtanulók kérési stratégiái interkulturális kontextusban

Jelen kutatásban angol szakos egyetemi hallgatók kérési stratégiáit és az általuk alkalmazott szintaktikai és lexikai módosító eszközöket vizsgálom szerepjáték során gyűjtött beszélt nyelvi adatokon keresztül.

3.1 Kutatási kérdések

A kutatás az alábbi kérdésekre keresi a választ:

Mi jellemzi a magyar nyelvű angol mint idegen nyelv (EFL) beszélők kéréseit direktségi fok és kérésstratégia-választás szempontjából?

Milyen szintaktikai és lexikai módosítókat használnak a beszélők a kérés kirovó erejének mérséklésére?

Megfigyelhető-e különbség a kisebb és nagyobb szívességek kérésének realizációja között?

3.2 Résztevők

A kutatás résztvevői egy nagy magyarországi egyetem osztatlan tanárképzésében tanuló elsőéves hallgatók voltak. Összesen 53 hallgató vett részt a kutatásban, 34 nő és 19 férfi. Minden résztvevő kétszakos volt, mindegyikük első szakja az angol volt. A hallgatók mind a szerző által tartott Practicing Intercultural Communication című nyelvészeti kurzusra jártak, amely keretet adott az adatgyűjtésnek. A résztvevők 18–23 év közöttiek voltak ($m = 19.2$, $sd = 1,1$). A résztvevők nyelvtudása önbevallásuk alapján a Közös Európai Keretrendszer szerint B2 szint felett volt.

3.3 Adatgyűjtő eszköz

A beszédaktus-kutatásban többféle adatgyűjtő eszköz használata is elterjedt, ezek közé sorolható a diskurzuskiegészítő feladat, a szerepjáték és a természetesen előforduló beszéd vizsgálata hangfelvétel vagy terepen végzett jegyzetelés útján. Ezek közül egyértelműen a diskurzuskiegészítő feladat a leggyakoribb. A feladat során egy rövid bevezető ismerteti a szituációt, rendszerint ez a leírás fontos kontextuális információkat tartalmaz, mint például a képzelt beszélgetőpartner neve, kora, társadalmi helyzete, valamint körülírja a kívánt beszédaktust. Ez egy kontrollált körülmények közti előhívást lehetővé tevő adatgyűjtő eszköz, melyet az 1980-as években kezdtek el használni, és bár hitelességét és validitását számos kritika firtatja (Brown – Levinson 1987; Cohen 1996; Golato 2003; Johnston – Kasper – Ross 1998; Kasper – Dahl 1991; Rose 1992; Tran 2004), továbbra is széles körű népszerűségnek örvend, hiszen több előnye is van: könnyen megvalósítható, a kontextuális tényezők szabadon választhatóak, a kutatók rövid időn belül nagy mennyiségű kívánt beszédaktus-megvalósulást tudnak előhívni, valamint születtek olyan összehasonlító kutatások is, melyek eredményei nem mutattak jelentős különbséget a diskurzuskiegészítő tesztek és a természetes beszédben előforduló beszédaktusok között. Így elmondható, hogy a gondosan megtervezett diskurzuskiegészítő feladatok hasznos információval szolgálhatnak arról, hogy a kitöltők mit tartanak az adott szituációban szociopragmatikailag és pragmalingvisztikailag helyes megnyilvánulásnak (arra vonatkozóan azonban, hogy valóban az általuk megjelölt megnyilvánulást használnák valós beszédhelyzetben, nem tud adatot szolgáltatni a diskurzuskiegészítő teszt).

A szerepjátékok a kívánt beszédaktus szimulált kontextusban megvalósuló, szóbeli realizációi. Ennek során a résztvevők eljátszanak egy élethelyzetet, amelyben konkrét szerepeket töltenek be. Az általuk elmondottakat jellemzően hangfelvétel rögzíti, ami később átírásra kerül. Ez az adatgyűjtő eszköz is széles körben alkalmazott, hiszen beszédadatot eredményez, ami többek szerint jobban közelíti az autentikus nyelvhasználatot, mint az írásban megvalósuló diskurzuskitöltő teszt (Félix-Brasdefer 2003; Kasper 2000; Tran 2006).

Jelen kutatás is szerepjátékos adatgyűjtést alkalmaz. A félév során a hallgatók egy interkulturális projekt keretében szerepjátékokban vettek részt. Az adatgyűjtés a 2017/18-as tanév tavaszi szemeszterében, két körben történt: az első fordulóban

a szeminárium keretén belül, de tanórán kívül; itt a hallgatók egy számukra ismeretlen külföldi (dán anyanyelvű) ERASMUS-diákkal játszották el a párbeszédet. A második fordulóban egyéni adatgyűjtés következett, a hallgatók a korábban már felvett két szituációt megismételték általuk ismert külföldi diákokkal (anyanyelveik: arab, török, német, szerb, norvég, román, orosz). Mindkét esetben a digitálisan rögzített beszélgetések átírásra kerültek, az átírt szöveg szolgáltatta az elemzés alapját.

A hallgatók mindkét esetben két-két szituációt játszottak el, az egyikben arra kérték partnerüket, hogy adja kölcsön nekik a könyvtári olvasójegyet, a másikban pedig arra, hogy segítsen egy beadandó egyetemi dolgozat megszerkesztésében, tehát egy kisebb (olvasójegy), valamint egy nagyobb (szerkesztés) szívesség kérése valósult meg. A társadalmi távolság nem szimulált, hanem valós volt, hiszen az egyik esetben nem ismerték partnerüket, míg a másik esetben igen. A Brown és Levinson-féle elméletben (1987) bemutatott harmadik tényezőt, a hatalmi távolságot jelen kutatás nem vizsgálta.

Az adatgyűjtés eredményeképpen elvileg résztvevőnként 2*2 szituációt kellett volna rögzíteni, ez a legtöbb esetben sikerült is, azonban néhány esetben technikai okok miatt előfordult adatvesztés, így a végleges kérészcenáriók a következőképpen alakultak.

	Ismerős	Ismeretlen
Olvasójegy	N=52	N=50
Szerkesztés	N=52	N=53

1. táblázat: Átírt beszédaktus-szenáriók száma

Az elemzés során elsőként azonosítottam és kódoltam a fő cselekményeket, kategorizáltam a bennük alkalmazott szintaktikai és lexikai módosító eszközöket, valamint a kérés perspektíváját. Ezt követően leíró statisztika segítségével előfordulási gyakoriságot számoltam szituációnként, majd khi-négyzet próbával összehasonlítottam a kisebb és nagyobb szívességekre vonatkozó kéréseket.

3.4 Eredmények

Az adatok azt mutatják, hogy direkt stratégiák közül csak kettőt, a származtatott módot és a beágyazott performatívumot használták a résztvevők, ellenben a hagyományosan közvetett stratégiák közül mind a javaslattevő, mind az előkészítő megtalálható az adatbázisban; ugyanez igaz a nem konvencionálisan közvetett stratégiákra is, hiszen találunk példát mind erős, mind gyenge célzásra. A 2. táblázatban bemutatom az adatokban fellelhető stratégiákat eredeti példával illusztrálva, melynek magyar fordítását is közlöm.²

² A példákat magyar nyelvre a szerző fordította.

Direktség foka		Kérési stratégia	Példa a résztvevők kéréseiből
Direkt kérés Beágyazott performatívum		Származtatott mód	Please lend me your library card. [Kérlek, add kölcsön az olvasójegyedet.]
		I would like to ask you to lend me your card for the library. [Szeretnék megkérni, hogy add kölcsön az olvasójegyedet.]	
Hagyományosan közvetett	Javaslattevő formula	What do you think about giving me your library card? [Mit gondolsz arról, hogy odaadod nekem az olvasójegyedet?]	
	Előkészítő formula	Could you please give me your card, your library card? [Odaadnád nekem, kérek, az olvasójegyedet?]	
Nem konvencionálisan közvetett	Erős célzás	I wanted to go to the library but I can't find my card. [El akartam menni a könyvtárba, de nem találok az olvasójegyet.]	
	Gyenge célzás	I don't have my card for the library. Do you have yours? [Nincs meg az olvasójegyetem. Neked megvan?]	

2. táblázat: A résztvevők által használt kérési stratégiák

Az eredmények elemzése során látható, hogy a résztvevők jellemzően hagyományosan közvetett stratégiákat alkalmaztak; az összes kérésre kivetítve elmondható, hogy a fő cselekmények 69,56%-a ebbe a kategóriába sorolható. Jólal kevesebb esetben használták a hallgatók direkt kérési stratégiákat, mindössze az összes kérés 20,28%-ában. A 3. táblázat tartalmazza a stratégiákat kérésstílus szerinti felosztásban és összesítve is.

Direktség foka	Olvasójegykérés (N=102)		Szerkesztőkérés (N=105)		Összesen (N=207)	
	Ismeretlen (N=50)		Ismeretlen (N=53)			
	Ismerős (N=52)	Ismeretlen (N=50)	Ismerős (N=52)	Ismeretlen (N=53)		
Direkt	12 11,76%	8 7,84%	16 15,23%	6 5,71%	42	20,28%
Hagyományosan közvetett	38 37,25%	34 33,33%	35 33,33%	37 35,23%	144	69,56%
Nem konvencionálisan közvetett	2 1,96%	8 7,84%	0 0%	5 4,76%	15	7,24%
Kitérés (opt out)	0 0%	0 0%	1 0,95%	5 4,76%	6	2,89%
Összesen	52	50	52	53	207	

3. táblázat: Kérésstratégiák előfordulása szituációnként

Az adatok arra is rámutatnak, hogy az ismerősökhöz intézett kérésekben nagyobb arányban fordulnak elő direkt stratégiák mindkét kérési szituációban. Ennek számos oka lehet, de talán az egyik legvalószínűbb az elsõnyelvi pragmatikai transzfer. Magyar nyelven egy ismerõshöz intézett, lexikálisan modifikált származtatott módban feltett kérdés (pl. „*Légy szíves, add kölcsön az olvasójegyedtet!*”) semmiképpen nem tekinthetõ udvariatlannak. További érdekesség a direktségi skála másik végpontján elhelyezkedõ célzások előfordulási aránya: mindkét kérési szituációban jellemzőbbek ezek a stratégiák az ismeretlen hallgatóhoz intézett kérésekben. Mivel a kérdések a hallgató negatív arcát fenyegetik (Brown – Levinson 1987), előfordulhat, hogy ismeretlen beszélgetõpartnerek esetében a résztvevõk úgy érezték, hogy célzásokkal kevésbé tûnnek tolaodónak, és több helyet hagynak beszélgetõpartnerüknek arra, hogy ne vegye figyelembe a nem konvencioná-

lisan közvetett kérdéseknél nehezebben felismerhető illokúciós erőt. Ennek ellenére, hogy a nem konvencionálisan rögzült közvetett stratégiáknak ez tényleg egy előnyös tulajdonsága, mégsem nevezhetőek kimondottan gyakorinak a mintában, hasonlóan más kutatásokhoz (pl. Biesenbach-Lucas 2007; Várhegyi 2017). Ennek oka az lehet, hogy ezekben az esetekben a hallgató részéről nagyobb fokú következtető tevékenységre van szükség a kérdés szándékának megállapításához. Blum-Kulka (1987) érvelése szerint a pragmatikai áttetszőséghez való ragaszkodás szintén fontos része az udvariasságnak, hiszen a hallgatók a nehezen értelmezhető megnyilvánulásokat szintén értelmezhetik egyrészt arcfenyegető aktusként, másrészt teherként. Ebből kiindulva a direktség és az udvariasság skálája nem feltétlenül fedi egymást teljes egészében, tehát nem mondható, hogy a minél indirektebb kérések tekinthetőek a legudvariasabbnak. Blum-Kulka (1987) és Trosborg (1995) egyetért abban, hogy a legudvariasabb kérésstratégiák a hagyományosan közvetett stratégiák, hiszen ezek biztosítanak megfelelő egyensúlyt az illokúciós transzparencia és az érthetőség között. A résztvevők általánosságban ezt a stratégiát alkalmazták legtöbbször (hasonlóan a szintén magyar anyanyelvűeket vizsgáló, de írásos adatgyűjtő eszközt használó korábbi kutatáshoz, ld. Várhegyi 2017), és amint a táblázatból jól látható, mind a négy kérés helyzetben nagyjából egyenlő eloszlásban fordult elő. Néhány esetben az is előfordult, hogy a résztvevők végül nem valósították meg a kívánt beszédaktust, tehát kitértek előle (opting out). Ez kizárólag a nagyobb szívesség kérésének esetében volt megfigyelhető, de ezek között is csak elvétve fordult elő. Ennek a jelenségnek háttérében több tényező állhat; legvalószínűbb, hogy a kitérést választó résztvevők tartottak az arcfenyegetéstől, vagy nem voltak birtokában olyan pragmalingvisztikai formuláknak, amelyekkel megítélésük szerint megfelelően realizálhatták volna a kérést, ezért inkább kitértek előle – ez nem életszerűtlen, a valóságban is gyakran előfordul, hogy, bár szándékozunk valamire megkérni a másikat, végül inkább mégsem tesszük meg.

A kutatás a fő cselekményeken belül alkalmazott szintaktikai és lexikai módosítókat is vizsgálta. A 4. táblázat összefoglalja és bemutatja a kérésekben előforduló módosítók fajtáit a kérésekből vett példákkal.³

Szintaktikai módosítók	Feltételes mód	Could you give me... [Odaadnád...]
	Feltételes mellékmondat	...if it was possible to... [...ha lehetséges volna]
	Múlt idő	I wanted to ask... [Azt akartam kérdezni...]
	Aspektus	I was wondering... [Éppen azon tűnődtem...]

³ A példákat magyar nyelvre a szerző fordította.

Lexikai módosítók	Udvariasságjelölő („please”)	please [Kérek]
	A hallgatót bevonó kifejezések	do you think... [Gondolod, hogy]
	Kisebbitő szereppel bíró fok-, mérték- és módhatározók	possibly, perhaps, just, maybe [lehetőleg, talán, éppen csak]
	„homályosítók”	sort of, kind of, a bit, a little [egy kicsit, valamelyest, eléggé]
	A beszélő látásmódját hangsúlyozó kifejezések	I am afraid..., I wonder... [attól tartok..., azon tűnődöm...]
	Erősítő szereppel bíró fok-, mérték- és módhatározók	really [igazán]

4. táblázat: A fő cselekményekben előforduló módosítók fajtái

Más anyanyelvűekkel készült köztesnyelvi kéréskutatások (pl. Bardovi-Harlig – Hartford 1993; Economidou-Kogetsidis 2008; Ellis 1992; Felix-Brasdefer 2003; Woodfield 2008) eredményeihez hasonlóan a szintaktikai módosítók kevesebb kérés esetében voltak megfigyelhetőek, mint a lexikai módosítók (ld. 5. táblázat). Hasonló eredményeket találtam egy másik, e-mailen keresztül megvalósult, köztesnyelvi írott kéréseket vizsgáló tanulmányomban is (Dombi 2019).

Módosítók	Olvasójegykérés (N=102)				Szerkesztéskérés (N=105)				Összesen (N=207)	
	Ismerős (N=52)		Ismeretlen (N=50)		Ismerős (N=52)		Ismeretlen (N=53)			
Szintaktikai										
Nem jelölt	22	42,30%	10	20,00%	16	30,76%	10	18,86%	58	28,01%
Jelölt (összes)	30	57,69%	40	80,00%	36	69,23%	43	81,18%	149	71,98%
Lexikai										
Nem jelölt	19	36,53%	6	12%	10	19,23%	4	7,54%	39	18,8%
Jelölt (összes)	38	73,07%	47	94%	35	67,30%	48	90,56%	168	81,15%

A lexikai módosítók magas száma leginkább a „please” jelölő nagyon kiterjedt használatának tudható be, amely szintén visszatérő eredmény a köztesnyelvi kérések vizsgálatainál (ld. pl. Biesenbach-Lucas 2007; Dombi 2019; Halupka-Resetar 2014; Hendriks 2008). Faerch és Kasper (1989) szerint a nyelvtanulók azért preferálják a „please” jelölő használatát, mert kettős funkciót lát el, és így pragmatikailag „hasznos” számukra: egyrészt mutatja az illokúciós erőt, hiszen egyértelművé teszi, hogy a megnyilvánulást kérésként kell interpretálni, másrészt a lehető legranzparensabb módosító, hiszen az udvariasság legegyszerűbb lexikai jele, ennek értelmében a nyelvtanulók azért használják előszeretettel, hogy a lehető legudvariassabb módon hangsúlyozzák a megnyilvánulásuk kérés voltát.

Érdekes eredmény az is, hogy az ismeretlen beszélőkkel folytatott diskurzusok során a résztvevők több szintaktikai és lexikai módosítót alkalmaztak, mint az ismer-

rőssel folytatott beszélgetések során, ami egyfajta szociopragmatikai tudatosságot sejtet: a beszélők igyekeztek minél udvariasabb kérést megvalósítani, a rendelkezésükre álló összes nyelvi eszközzel próbálták lehetőség szerint csökkenteni a kérés kirovó erejét, végső soron a tolakodás mértékét. Igaz ez mind az olvasójegy, mind a szerkesztésszituációkra, tehát elmondható, hogy a módosítók használata nem annyira a kérés nagyságától, mint inkább a beszélők között lévő társadalmi távolságtól függött. Érdekes eredmény azonban, hogy a kérések csaknem ötöde a lexikailag nem jelölt kategóriába tartozik, tehát hiányzik belőle mindennemű lexikai módosítás, míg a szintaktikailag nem jelölt kategóriában ez a szám még magasabb: 28,01%. Ennek az eredménynek jelentős pedagógiai implikációi is vannak; a nyelvoktatásnak mindenképpen hangsúlyoznia kellene a pragmatikai tudatosság fontosságát, hogy a nyelvtanulók jobban odafigyelhessenek arra, hogy helyzetnek megfelelő kéréseket tudjanak udvarias módon, a célnyelvi normáknak megfelelően kifejezni.

Harmadik kutatási kérdésemben azt vizsgáltam, hogy megfigyelhető-e különbség a kisebb és nagyobb szívességkérések realizációja között. A kérdés megválaszolására khi-négyzet próbát végeztem, melynek során változóként a különböző direkt és indirekt kérésstratégiák, valamint a különböző szintaktikai és lexikai módosítók előfordulását vizsgáltam az olvasójegy- és a szerkesztésszituációkban. Meglepő módon csak egy olyan változó van, amely előfordulása szignifikáns eltérést mutat a kisebb és nagyobb szívességkérési szituációk között: a beágyazott performatívum stratégiája szignifikánsan gyakrabban fordul elő a szerkesztésszituációkban ($\chi^2=10,936$; $df=1$; $p=0,001$; $**p<0,01$). Ez az eredmény azt mutatja, hogy bár minden kérési szituációban a hagyományos közvetett kérési stratégia (ezen belül is az előkészítő formula, pl. *Could you please lend me your library card? [Kölcsön tudnád adni az olvasójegyedet?]*) domináns, a nagyobb szívességek esetében a beágyazott performatívum (pl. *I would like to ask you to help me with this project. [Arra szeretnék megkérni, hogy segíts nekem ebben a projektben.]*) előfordulása szignifikánsan gyakoribb. Ennek egyik lehetséges oka az, hogy ezek a szituációk jellemzően magasabb tétellel rendelkeznek, ami befolyásolhatja a beszélőket abban, hogy egy direktebb, de ezen belül még mindig udvariasnak számító stratégiát válasszanak, ezáltal biztosítva az illokúció feldolgozását („uptake”, Austin 1962).

Tehát összességében elmondható, hogy bár voltak megfigyelhető különbségek a két kérésszituáció között, ezek jellemzően nem voltak statisztikailag szignifikánsak. Fontos megjegyezni, hogy ettől függetlenül ezek a különbségek léteznek, és esetleg egy nagyobb elemszámú mintán végzett elemzéssel akár kimutathatóak is lehetnek.

Összegzés

Jelen tanulmány bemutatta, hogy mi jellemzi a magyar anyanyelvű, az angolt mint idegen nyelvet tanulók kéréseit a közvetettségi stratégiák és módosítók használatának szempontjából. Az eredmények azt mutatták, hogy a résztvevők jellemzően indirekt kérési stratégiákat használnak mind kisebb, mind nagyobb szívességek kérésének esetében. A közvetlenség az ismerősökkel folytatott interakciókban volt inkább megfigyelhető. Ezekben az esetekben magasabb volt a direkt kérési stratégiák száma, mint az ismeretlenekhez intézett kérések során.

A célzások, melyek a legközvetettebb kéréseknek tekinthetők, jellemzően az ismeretlenekkel folytatott interakciók során kerültek elő, azonban előfordulásuk ebben a kategóriában sem jelentős.

A belső módosítók használata hasonló a más anyanyelvűekkel végzett köztesnyelvi kutatásokban találtakhoz: a tanulók gyakrabban használnak lexikális, mint szintaktikai módosítókat, valamint a módosítók alkalmazása gyakoribb az ismeretlenekhez intézett kérésekben.

A kis és nagy szívességek összehasonlításakor kiderült, hogy bár számos különbség figyelhető meg az olvasójegy- és szerkesztésszituációk kérésmegvalósítása között, ezek közül mindössze egy különbség volt statisztikailag szignifikáns: a beágyazott performatívák használata sokkal gyakoribb a nagyobb szívességek kérésének esetében.

Végezetül meg kell említeni a kutatás korlátait is. Első és legfontosabb ezek közül magához az elemzés alapját szolgáló CCSARP klasszifikációhoz köthető. Bár a taxonómia empirikus adatokon alapszik, rendkívül kiterjedt kutatásokra épül és nagyon széles körben idézett, a kérések megnyilvánulási szinten való elemzése problémás lehet, hiszen egy diskurzus során az egyes beszédaktusok nem feltétlenül egy-egy megnyilvánulás során realizálódnak. Éppen ezért előfordulhat, hogy diszkurzív szinten elemezve ugyanezeket az interakciókat, árnyaltabb képet kapnánk a köztesnyelvi kérések megvalósulási mintázatairól. Ehhez a situációk társalgáselemzés eszközeivel való vizsgálatára lenne szükség, amely számba veszi a beszélőváltások számát és gyakoriságát, valamint az egyes fordulatok hosszát is.

Reményeim szerint a kutatás eredményei hozzásegítik a nyelvtanulókat és az oktatókat a pragmatikai kompetencia fontosságának felismeréséhez, valamint a beszédaktus-realizálás kulturális beágyazottságának felismeréséhez is.

Irodalom

- Aribi, Imen (2018): Analysis of Academic Email Requests Written by Tunisian Postgraduate Students. *Journal of Literature, Languages and Linguistics* 47, 1–11.
- Austin, John Langshaw (1962): *How to do things with words*. Oxford: Clarendon.
- Bardovi-Harlig, Kathleen (1999): Exploring the Interlanguage of Interlanguage Pragmatics: A Research Agenda for Acquisitional Pragmatics. *Language Learning* 49, 677–713.
- Bardovi-Harlig, Kathleen – Hartford, Beverly (1993): Learning the rules of academic talk: a longitudinal study of pragmatic change. *Studies in Second Language Acquisition* 15/3, 279–304.
- Biesenbach-Lucas, Sigrun (2007): Students Writing E-mails to Faculty: An Examination of E-politeness among Native and Non-native Speakers of English. *Language Learning and Technology* 11/2, 59–81.
- Blum-Kulka, Shoshona – Olshtain, Elite (1984): Requests and Apologies: A Cross-cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP). *Applied Linguistics* 5/3, 196–213.
- Blum-Kulka, Shoshona (1987): Indirectness and Politeness in Requests: Same or Different? *Journal of Pragmatics* 11, 131–146.
- Blum-Kulka, Shoshona – House, Juliane – Kasper, Gabriele (1989): *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, NJ: Ablex.
- Brown, Penelope – Levinson, Stephen (1987): *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burgucu-Tazegül, Assiye – Han, Turgay – Engin, Ali Osman (2016): Pragmatic Failure of Turkish EFL Learners in Request Emails to Their Professors. *International Education Studies* 9/10, 105–115.
- Chen, Chi-Fen Emily (2006): The Development of E-mail Literacy: From Writing to Peers to Writing to Authority Figures. *Language Learning and Technology* 10, 35–55.
- Cohen, Andrew D. (1996): Speech Acts. In *Sociolinguistics and Language Teaching*. Szerk. McKay, Sandra – Hornberger, Nancy. New York: Cambridge University Press, 383–420.
- Dombi, Judit (megjelenés alatt): Interlanguage requests to faculty in elicited vs. naturally produced emails: A comparative study of Hungarian EFL speakers' request realization in student-to-faculty emails.
- Economidou-Kogetsidis, Maria (2008): Internal and External Mitigation in Interlanguage Request Production: The Case of Greek Learners of English. *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture* 4/1,111–138.
- Economidou-Kogetsidis, Maria (2011): Please Answer Me as Soon as Possible: Pragmatic Failure in Non-native Speakers' E-mail Requests to Faculty. *Journal of Pragmatics* 43, 3193–3215.
- Economidou-Kogetsidis Maria (2013): Strategies, Modification and Perspective in Native Speakers' Requests: A Comparison of WDCT and Naturally-occurring Requests. *Journal of Pragmatics* 53, 21–38.
- Economidou-Kogetsidis, Maria (2015): Teaching Email Politeness in the EFL/ESL Classroom. *ELT Journal* 69/4, 415–424.
- Economidou-Kogetsidis, Maria (2018): “Mr Paul, Please Inform me accordingly”. Address Forms, Directness and Degree of Imposition in L2 Emails. *Pragmatics* 28/4, 489–516.

- Ellis, Rod (1992): Learning to communicate in the classroom: a study of two language learners' requests. *Studies in Second Language Acquisition* 14/1, 1–23.
- Faerch, Claus & Kasper, Gabriele (1989): Internal and External Modification in Interlanguage Request Realization. In *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Szerk. Blum-Kulka, Shoshona – House, Juliane – Kasper, Gabriele. Norwood, NJ: Ablex, 221–247.
- Felix-Brasdefer, Cesar (2003): Declining an Invitation: A Cross-cultural study of Pragmatic Strategies in Latin American Spanish and American English. *Multilingua* 22/3, 225–255.
- Félix-Brasdefer, Cesar (2012): E-mail requests to faculty: E-politeness and internal modification. In *Interlanguage request modification*. Szerk. Economidou-Kogetsidis, Maria – Woodfield, Helen. Amsterdam: John Benjamins, 87–118.
- Fukushima, Saeko (1996): Request Strategies in British English and Japanese. *Language Sciences* 18/3–4, 671–688.
- Golato, Andrea (2003): Studying Compliment Responses: A Comparison of DCTs and Recordings of Naturally Occurring Talk. *Applied Linguistics* 24, 90–121.
- Halupka-Resetar, Sabina (2014): Request Modification in the Pragmatic Production of Intermediate ESP Learners. *ESP Today* 2/1, 29–47.
- House, Juliane – Kasper, Gabriele (1987): Interlanguage Pragmatics: Requesting in a Foreign Language. In *Perspectives on Language in Performance*. Szerk. Lörcher, Wolfgang – Schulze, Rainer. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1250–1288.
- Hendriks, Berna (2008): Dutch English requests: A study of request performance by Dutch learners of English. In *Developing contrastive pragmatics. Interlanguage and cross-cultural perspectives*. Szerk. Pütz, Martin – Neff-van Aertselaer, JoAnne. Berlin: Mouton de Gruyter, 331–350.
- Johnston, Bill – Kasper, Gabriele – Ross, Steven (1998): Effect of Rejoinders in Production Questionnaires. *Applied Linguistics* 19/2, 157–182.
- Kasper, Gabriele (2000): Data Collection in Pragmatics Research. In *Culturally Speaking: Managing Rapport through Talk across Cultures*. Szerk. Spencer-Oatey, Helen. London: Continuum, 316–369.
- Kasper, Gabriele – Dahl, Merete (1991): Research Methods in Interlanguage Pragmatics. *Studies in Second Language Acquisition* 18/21, 49–69.
- Koike, Dale April (1989): Pragmatic competence and adult L2 acquisition: Speech acts in interlanguage. *Modern Language Journal*, 73, 281–289.
- Leech, Geoffrey N. (1983): *Principles of pragmatics*. London: Longman.
- Nguyen, Thi Thuy Minh (2013): An Exploratory Study of Criticism Realization Strategies Used by NS and NNS of New Zealand English. *Multilingua* 32/1, 103–130.
- Otcu, Bahar – Zeyrek, Deniz (2008): Development of requests: a study of Turkish learners of English. In *Developing contrastive pragmatics. Interlanguage and cross-cultural perspectives* Szerk. Pütz, Martin – Neff-van Aertselaer, JoAnne. Berlin: Mouton de Gruyter, 265–300.
- Pan, Ping Cathy (2012): Interlanguage Requests in Institutional E-mail Discourse. In *Interlanguage request modification*. Szerk. Economidou-Kogetsidis, Maria – Woodfield, Helen. Amsterdam: John Benjamins, 119–161.
- Riley, Philip (1989): Well don't blame me! – On the interpretation of pragmatic errors. In *Contrastive pragmatics*. Szerk. Oleksy, Wieslaw. Amsterdam: John Benjamins, 231–249.
- Rose, Kenneth (1992): Speech Acts and Questionnaires: The Effect of Hearer Response.

Journal of Pragmatics 17/1, 49–62.

Sasaki, Miyuki (1998): Investigating EFL student' production of speech acts: A comparison of production questionnaires and role-plays. *Journal of Pragmatics* 30, 457–484.

Searle, John (1975): Indirect speech acts. In *Syntax and semantics* (Vol. 3): Speech acts. Szerk. Cole, Peter – Morgan, Jerry. New York: Academic Press. 59–82.

Šegedin-Borovina, Danijela (2017): Croatian EFL Learners' Interlanguage Requests: A Focus on Request Modification. *ELOPE: English Language Overseas Perspectives and Enquiries* 14/1, 75–93.

Spitzberg, Brian (1988): Communication competence: Measures of perceived effectiveness. In *A handbook for the study of human communication: Methods and instruments for observing, measuring, and assessing communication processes*. Szerk. Tardy, Charles H. Norwood, NJ: Ablex. 67–105.

Szili Katalin (2002): A kérés pragmatikája a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvőr* 126/1, 12–30.

Timpe, Veronika (2013): *Assessing Intercultural Communicative Competence. The Dependence of Receptive Sociopragmatic Competence and Discourse Competence on Learning Opportunities and Input*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.

Thomas, J. (1983): Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics* 4, 91–112.

Tran, Giao Quynh (2004): Revisioning Methodologies in Cross-cultural and Interlanguage Pragmatics. English. *Edu: Journal of Language Teaching and Research* 4/1, 25–49.

Trosborg, Anna (1995): *Interlanguage Pragmatics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Várhegyi Nikolett (2017): Magyar anyanyelvű tanulók kérési stratégiái angol nyelven. *Argumentum* 13, 112–125.

Woodfield, Helen Economidou-Kogetsidis, Maria (2010): „I Just Need More Time”: A Study of Native and Non-Native Students' Requests to Faculty for an Extension. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 29/1, 77–118.

Woodfield, Helen (2008): Interlanguage requests: a contrastive study. In *Developing contrastive pragmatics. Interlanguage and cross-cultural perspectives*. Szerk. Pütz, Martin – Neff-van Aertselaer, JoAnne. Berlin: Mouton de Gruyter, 231–264.